

PRIKAZI

Viktorija Brigljević

»KORAK PO KORAK«

Početnica za I i II razred specijalne osnovne škole.

Savez društava defektologa Jugoslavije — sekcija stručnjaka za rad s mentalno nedovoljno razvijenom djecom i omladinom, pojavljuje se kao izdavač udžbenika: »Korak po korak«, čiji su autori Emilija Kovačević prof, Milka Drljan nastavnik i Ivana Radić profesor.

Ilustrirao ju je i opremio Stevo Binički.

Ova početnica, prvi je specijalno pisani udžbenik te vrste za mentalno retardiranu djecu.

Sadržaj »Početnice«, koji se usvaja u I i II razredu, određen je Prijedlogom postojećeg nastavnog programa, po kojem se velika i mala štampana slova obrađuju u I, a mala i velika pisana slova u II razredu.

Pošto novi nastavni program predviđa obradu samo 15 slova u I, a 15 preostalih u II — nastavnici će morati provesti stanovite modifikacije.

Posebna pažnja je posvećena uvodno — pripremnom dijelu i metodama početnog čitanja i pisanja.

Glasovno analitičko — sintetička metoda, normalne riječi, te fonomimičke i fonografičke metode zastupljene su u obradi slova u ovom udžbeniku, jer potpuno odgovaraju specifičnostima našeg književnog jezika.

Teško je govoriti o slobodnom izboru metoda predavača, ako mu to sastav početnice ne omogućuje. Zato su se sastavljači početnice služili najpodesnijim metodama, da bi i nastavnicima u praktičnom radu, omogućili njihovu punu primjenu.

Fonografička se metoda, slijedeći primjer Cvitan-Vajnahtovih detalja spretno primjenjuje u obradi štampanog slova O, te Mihaljević-Kolarević — slova V — spretno aplicira i s oblicima tijela i kod ostalih vokala. Fonomičkom se metodom autori služe kod svih vokala, kod spajanja vokala s konsonantima (AV), AO, VAU i sl. te kod nekih konsonanata, gdje se to logički može izvesti.

Mogućnost primjene fonografičke metode, kombinirana u odnosu na konsonante, s metodom normalnih glasova, fino je ukomponirana u tkivo ovih stranica. Osjeća se studijska primjena globalne metode, u svjetlu teorije informacija u kojoj su autori, sigurno mnogo čuli i naučili od Dr Guberine i prof. Furlana, kojeg posebno cijene i primjenjuju njegovo načelo automatizacije kod čestih slova koja imaju malu informacionu vrijednost, kao npr. česti vokali. Suvremeno shvaćanje, da se vizuelno primaju čitave riječi, ima svoje puno opravdanje, a riječi koje se često susreću u našem jeziku — kao

i riječi sastavljene od čestih vokala i u ovoj su početnici nosioci početne faze. Vještom kombinacijom spomenutih riječi, sa slikama — u punoj je mjeri zastupljena smionost sadržaja i tako i naše dijete baš uz pomoć posljednje metode brzo nauči gotovo tridesetak riječi.

U suvremenoj praksi redovnih škola, osjeća se želja da se skрати pripremni period u početnoj nastavi čitanja i opismenjavanja. Kao glavni razlog tome navodi se da su djeca već u svojoj najranijoj životnoj dobi okružena obiljem štampanih ataka i da ih oni zanimaju. Taj razlog ne može se u punoj mjeri poštovati u specijalnoj školi, pa su i autori početnice pripremni stupanj protkali kroz prvih desetak stranica. Pošto je za dijete poseban doživljaj vezan uz polazak škole, autori se njime obilato služe i koriste i prikazuju ga na slikama. Ujedno se i čitav učenički život promijenjen u odnosu na onaj koji su do tada vodili, prikazuje na tih desetak stranica: škola, učenje kod kuće, dvorište učenika, voćnjak. Na svima je učenik prikazan kao glavni nosilac događaja, protagonist radne zamisli režisera života a da bi kroz te scene iz života ujedno uočavao oblike predmeta s kojima se susreće, davao im imena, oblik i boju, crtao ih, slagao i izrezivao.

Slova u početnici poredana su ovim redom: I (2 str.), O (O, 10, 3 strane), V u kombinaciji s prijeđenim slovima (4 strane), A (3 strane), U (4 strane), M (13 str.), L (5), E (3), T (9 str.), S (7 str.), N (7), J (5 str.), P (9 str.), Š (6 str.), R (10 str.), K (nova šk. godina 3 str.), Z (3 str.), C (3 str.), D (3 str.), Ž (3 str.), B (3 str.), G (3 str.), Č (3 str.), H (3 str.), Ć (2 str.), F (2), LJ (2), Đ (2), NJ (3 str.), Dž (2 str.).

Primjećuje se, da je slijed slova vrlo spretno riješen. Kombiniran je s najučestalijim i najlakšim samoglasnicima i suglasnicima (I, O, V, A, U, M, L, E, T, S, N), dok je jedino vrlo frekventan suglasnik D došao na nešto zapostavljeno mjesto. Paralelno se obrađuju velika i mala štampana slova jer se u životnim situacijama (osim onih ekskluzivnih natpisa) ona i onako uvijek paralelno javljaju, dapače velika se javljaju mnogo rjeđe nego mala. Dosađajna besmislica koja se sastojala u tome da se u prvom razredu uče samo velika štampana slova, ovdje je izbjegnuta. Našoj je djeci bilo mnogo potrebnije za praktičnu primjenu u životu da najprije nauče mala štampana slova, jer se veći dio teksta tako i piše, pa dok ne nauče velika štampana slova, a nauče da se početak svake rečenice piše velikim slovom da označe to malo slovo na početku drugom bojom, nego da nauče najprije velika štampana slova pa da ustvari neprirodno i netočno pišu cijele riječi i rečenice velikim slovima. To je eventualno dopustivo u odnosu na čitanje ali nikako na pisanje. Nastavnike je ispričavao jedino svemoćni princip »od lakšega k težemu« jer su štampana slova stvarno mnogo lakša i jednostavnija i za vizuelnu apercepciju kao i za imitiranje forme.

Razlozi autora za uporednu obradu velikih i malih slova

1. Ako obrađujemo najprije sva velika štampana slova, a to može potrajati i cijelu godinu, pa i dvije, ova se slova suviše fiksiraju kod učenika, te oni vrlo teško prelaze na čitanje malih štampanih slova, a pogotovo na pisanje pisanih slova.
2. Iskustvo je pokazalo da i najteža djeca mogu bez većih poteškoća svladati čitanje i pisanje malih štampanih slova.
3. Mala slova susreću više i češće svuda oko sebe (TV itd.).

4. Učenici koji su boravili 1—2 godine u redovnoj školi vrlo se nerado vraćaju samo na velika štampana slova. S njima bi zapravo bez potrebe pravili korak natrag.

5. Kada učenici jednom ovladaju pisanje velikih štampanih slova bez ikakvih poteškoća savladavaju i pisana. Rukopis ove djece je uredan i pravilan.

6. Sve strane početnice za redovne i specijalne škole obrađuju uporedo velika i mala štampana slova. Neke zemlje (skandinavske) obrađuju čak jednu do dvije godine samo mala štampana slova.

Već smo apostrofirali da u drugom dijelu Početnice nastavljamo daljom obradom slova, tj. paralelno obrađujemo preostalih petnaest slova ovim redom: K, Z, C, DŽ, B, G, Č, P, Ć, F, LJ, Đ, NJ, i DŽ. Velikim i malim štampanim slovima K te tekstom: »Opet u školi« otvaramo u stvari Početnicu za II razred koja je nažalost, morala zbog ograničenih materijalnih sredstava činiti jedinstveni udžbenik s početnicom I razreda. Za napredniju grupu učenika koji su u svladavanju slova pošli naprijed ovaj se tekst kao i onaj u lastama u jesen mora zbog vremenske neadekvatnosti promijeniti. No pošto znamo da napredni metodičar rad s početnicom, vješto kombinira sa slobodnim vježbama na slagarici, flanelografu, zidnim početnicama, ploči, individualnim kartonima i nastavnim listićima, to mu ovaj detalj neće mnogo smetati. Početnicu u drugom dijelu čine tekstovi i jednostavne pismene vježbe kao: dopunjavanje riječi slovima (str. 105), dopunjavanje rečenica riječju koja treba zamijeniti sliku, vježbe suprotnosti, uočavanje deminutiva i sl. (str. 108, 117.).

Tekstovi su izvedeni velikim tiskom i preredom koji omogućuje bolju preglednost i lakše uočavanje riječi. Proza je kombinirana s nekoliko jednostavnih pjesmica: »Pahuljice«, »Zečićev san«, »Pismo djeda Mraza«, »Koga krije šubarica« i »Početnica«, te dopunjalkama i zagonetkama. U posljednjem dijelu knjige od 145—174. strane redaju se naizmjenice tekstovi sa pisanim, s tekstovima sa štampanim slovima da bi se razbila monotonija, te da se ne izgubi kontinuitet u uvježbavanju čitanja štampanog teksta.

U tom se dijelu nastavlja s pismenim vježbama koje već imaju oblike pitanja i odgovora te najjednostavnijih sastava. Početnica završava malom čitančicom s desetak stranica čija su štiva također popraćena vježbama dostupnog oblika. Osim tekstova, čiji su autori ujedno autori ove početnice, u kojima građu čini sadržaj iz najbližeg dječjeg života korištene su i dječje pjesmice umjetničkog sadržaja čiji su autori poznati dječji pjesnici: Vitez, Tartalja, Femenić.

Grana početnice

Pripremni period, kao što smo već naglasili, sastoji se u promatranju predmeta i pojava oko sebe. Vježbanje zapažanja, govora i povlačenje crta, osnovi su ovog perioda. Te vježbe pomažu neuvježbanom početniku da nauči motriti svijet oko sebe, izgovarati imena predmeta, orijentirati se u prostoru zamijećivati oblike i boje, tj. vježbati osjetne organe i ruke, sve kroz školu, roditeljski dom, i zavičaj — povezujući tako u nastavu čitanja i pisanja s predmetom upoznavanja prirode i društva. U pripremnim vježbama za početno čitanje zadatak je da se djeca upoznaju s glasovima a poslije i slovima — kao akustičkim a poslije i vizuelnim predodžbama riječi — dok se predvježbama za pisanje — izvedenim iz oblika predmeta oko sebe — vježba fina motorika ruke za stvaranje osnove za pisanje slova i riječi. Kao što se mali učenici naj-

prije vježbaju u orijentaciji u prostoru na ploči i svojim bilježnicama — tako i preko prvih stranica početnice uče, osim naziva predmeta, i gdje se oni nalaze i kako treba sjediti, držati knjigu, olovku. Crtanjem i modeliranjem tih predmeta izvlače se iz učenika fini elementi za prepoznavanje i pisanje slova. Potrebno je naglasiti, da osim pravilno nacrtanih predmeta, kao elemenata budućim kreacijama štampanih slova — u nastavi treba u punoj mjeri zastupati slobodni crtež kao preduvjet razvoju mašte, mišljenja a i vježbanju nespretne i ukrućene motorike ruke. Ispravno je u početnici doziranje povlačenje ravnih linija — koje je zapravo dosta teško — i brzo se relativno prelazi na slovo, ne zato što je dijete pripremljeno u punoj mjeri za to — već zbog toga što je oblik slova ovako spretno metodički dan, djetetu mnogo bliže. Ujedno se, paralelno s usvajanjem prvih slova, dijete i dalje susreće s predmetima iz svoje okoline, koje imenujući svladava, a uz njihove nazive razvija mišljenje u slikama i rečenicama, crta prirodno i precrtava s punijim smislom — tako da se u stvari taj period i dalje vješto kombinira s pripravnim.

Na osmoj strani susrećemo prvo slovo I kojim su ujedno i riješene tri stranice, najprije kroz malu pričicu o djevojčici s košaricom voća, djevojčicom koja sije, djevojčicom i dječakom koji peru zube, ruke, lice — da bi se na slikama živo vidjeli predmeti iz svakodnevne upotrebe.

Rješenje u vezi s redosljedom, vrlo su dobro dana jer gotovo svi vokali, sa sonantom V, laki su za ščitavanje a u mnogima se koristi onomatopeja (zvuk lokomotive V, dozivanje O, plač A, lajanje AV, i sl.).

Prvih šest slova I O V A U M obrađeno je velikim štampanim pismom, dok se kasnije obrađuju mala i velika štampana slova paralelno. O tome piše prof. Tone Peruško kao posve ispravnom principu. Do 39. str. provodi se princip obrade samo štampanih slova, da bi se ona kombinirala s raznovrsnim formacijama a kao posebno ugodna novost dočekuje učenika i mala loto igra na str. 32—33 (jedino mislim da bi lik Mime trebao biti uvijek isti na svim slikama, ovdje je ona čas plavuša, čas kestenjava — ako je pratimo kao lik od 30—33 str.).

Kao ugodno osvježanje doimaju se personificirana slova u obliku mršavih dječaka I, debeljuškastih O i atletskih V te A, V, M. To su vrlo spretne zamisli za slijevanje glasova, jer se dječaci — glasovi drže za ruke, ali je trebalo nakon što se glasovi-slova tako percipiraju, stavljati u druge kombinacije, tj. I O, IVO, VO i sl. — jer u ovom slučaju na taj se način obrađuju samo velika i mala štampana slova I i O, o i mogu se držati dulje u izgovoru, ali se nemogu koristiti za spajanje s drugim, što bi u ovako spretno grafički prikazanoj formi bilo dobro, jer znamo da je to najteži problem osnovne pismenosti u našoj školi. Zbog spretnog upadanja malih štampanih slova, nakon obrade prvih 6 velikih, može se, kao na str. 37, tekst davati u prvoj i drugoj varijanti od kojih se druga usvaja kao definitivna. Za malo štampano slovo l ostaje nastavniku da ga obradi sam ili kroz tekst Mala Mila na 42. str. Potrebno je upozoriti da se iza svake napisane ili nacrtane rečenice stavlja točka kao što se unašoj Početnici vidi već od prvih slikovnih rečenica.

Baš paralelizmom u obradi štampanih slova može se postići da se vlastita imena od prvog dana pišu pravilno velikim slovom, iako je to uz sve ostalo kao i točku, upitnik, uskličnik, na što se nailazi u Početnici vrlo teško, ipak se ne daju krivi pojmovi, a za sve se ostavlja individualna mogućnost usvajanja. Tekst na 57. strani jednostavan je i poučan, kao što je i onaj na 65, 69, 72. i mnogim drugim stranicama, tako da se postiže suptilno povezivanje smisla riječi i poruke rečenica u tekstu o Vogu i šibicama (76. str.). Spretan će na-

stavnik uplesti i pouku o pažnji kod rukovanja sa šibicama, jer se mali piro-
manski zahvati dešavaju u našim školama i kućama naših učenika. Na slici 77.
strane lijepo je prikazan uredan dječak koji je robu složio na stolac. Njemu
je lijepo. On spava sam u svojem krevetiću. To kod naših učenika nije čest
slučaj, pa se u školi, nakon obrade potrebnih slova može i za njihov primjer
odabrati koji tekst. Sve su stranice, a pogotovo one koje se koriste za govorne
i pismene vježbe, vrlo raznolike, pune originalnih tekstova u prvom dijelu, dok
su tekstovi u drugom dijelu na većoj umjetničkoj visini. Na 98. strani završava
dio Početnice, namijenjen učenicima I razreda, prigodnim člankom o zavr-
šetku nastave. Slijedeća je stranica uvod u Početnicu II razreda. Na njoj to ne
piše posebno, jer se nalazi unutar kompletnog udžbenika za I i II razred, i jer
postoje mogućnosti individualnog variranja. Velikim i malim štampanim slo-
vom K susreću se učenici na svom ponovnom susretu sa školskim klupama,
što je i tekstem i slikom slobodno popraćeno. Na 101. strani, tekstem uz Upo-
znavanje prirode i društva, učenici obogaćuju svoje znanje i iz tog predmeta
i utvrđuju dosada obrađena slova. Strana 103. posuta je onomatopejskim pri-
zvucima za što nam slovo i glas Z pružaju obilje mogućnosti. Šteta je što, osim
zujanja pčele, nemamo i spajanje ZUJI, i kod zvona u ZVONI. Tekst na 105.
strani prisiljava na razmišljanje i veću kombinatoriku. On prelama pasivno
usvajanje i iznenađuje svojom pozitivnom komponentom malog čitača. Dopus-
njalka na 138. strani malo je preteška, potrebno je bilo kraj slike PANDŽI na-
pisati i pandže, jer bi i u tom slučaju stavljanje te riječi u instumental iziski-
valo dosta napora. Slijedeći tekstovi do 144. strane vrlo su raznoliki, bliski
djeci, zanimljivi i poučni i djeca svladavaju sva štampana slova, čitaju ih i pišu
da bi na 145. strani počeli učiti velika i mala pisana slova — novim uspravnim
pismom koje je zamijenilo koso pismo jer je djeci mnogo lakši prijelaz od
štampanih slova na uspravno pismo, što je u ovom modernom udžbeniku i
prezentirano, uz povlačenje jednako debelih slova, što je našim učenicima i
mnogo lakše i za što su pripremljeni kroz cijeli I razred. Osnovno metodičko
načelo da se najprije svladavaju teškoće u čitanju, ali ne na besmislenom tek-
stu, već na onom koji će mu pomoći da zavoli školu, rad, ljude oko sebe — pot-
puno je zastupljeno. Već smo kazali da je redoslijed slova izvršen prema prin-
cipu postupnosti i odvojenosti čitanja od pisanja. Prava svrha u razvoju spob-
nosti za logičko čitanje postignuta je u Početnici pitanjima koja se odnose
na tekst u primjeru. Imaš li ti djeda? (110 str.). Kod djece se postepeno raz-
vija i osjećaj za gramatičku i logičku interpunkciju i stvaraju osnove za uvo-
đenje u smisao napisane riječi.

Jedinstvo sadržaja, slike i teksta

Sadržaj teksta i slike organska je cjelina. Kad se prijeđe na čitanje iz Po-
četnice, djeca moraju upoznati sadržaj slika. U tu ih svrhu opisuju samostalno
i pričaju o njihovom sadržaju u obliku nabiranja i imenovanja likova sa slika
do dovođenja u vezu.

Likovna je oprema ovog udžbenika povjerena s punim opravdanjem Stevi
Biničkom koji je svojim ugodnim kistom i ljupkim dobroćudnim čupavim liko-
vima, osvježio i do kraja osmislio dražesne tekstove udahnuvši im toplinu i
ljepotu. Slike su jednostavne, bez nepotrebnih ukrasa, oslobođene suvišnih
detalja, mirne, umiljate i vedre, kakve su i boje koje im rese oblike. Šteta je
što slike lota nisu jednostavnije, s manje detalja. To bi smanjivalo mogućnost
pogreške u slaganju. Slike životinja kao npr. koka i pile (str. 161) tako su sa-
vršeno oblikovane, da mogu i moraju poslužiti ne samo u obradi teksta već i

u nastavi UPD. Kao što mnogi tekstovi u ovoj početnici predstavljaju bivše nastavne kartone naših autora, tako je potrebno da se u praksi i dalje kombinira rad s Početnicom, s radom na nastavnim listićima i kartonima.

Likovna oprema Početnice povjerena stručnom licu, koje ujedno ima praksu u radu na ilustraciji knjiga, nužan je korak naprijed u opremi naših udžbenika. Šteta je što i talentirani likovni pedagozi, kao drug Vitulić, nisu bili pravovremeno upućeni sa tehničkim pojedinostima kod prijenosa crteža na tisak. Tada bi i njihov talent došao do punijeg izražaja.

Da je početnica već u prvom izdanju doživjela svoju punu afirmaciju, za služni su autori koji su, unoseći u nju plodove svog dugogodišnjeg iskustva, pratili i dostignuća suvremene elementarne nastave materinjeg jezika, tako da Početnica, iako stvarana niz godina, predstavlja najmoderniji udžbenik.

Stručna recenzija povjerena grupi stručnjaka na čelu s prof. Aćimovićem, prof. Prokić i prof. Vicićem nije u potpunosti izvršila onu ulogu koju su recenzenti izvršili u odnosu na udžbenike III, IV i V razreda. Izuzetak čini u potpunosti pristup prof. Vicića i djelomično prof. Prokić. Rukopis za spomenutu Početnicu prvi je predan u štampariju Grafičkog zavoda Hrvatske, ali je svjetlo dana ugledao iza kasnije predanih rukopisa.

To nadajmo se, nije umanjilo radost autora za njihov ogroman i prilično neadekvatno plaćen trud.

Njihovoj radosti pridružimo i naše čestitke.

Viktorija Brigljević, prof.
Specijalna škola »Zagreb-Istok«